

УДК 378:001.502.3

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ ДО ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Д. Л. Шофолов

У статті розкрито науково-методичні засади управління підготовкою майбутніх екологів до збалансованого природокористування та сутність ряду понять у цій сфері.

***Ключові слова:** підходи, управління підготовкою, майбутні екологи, збалансоване природокористування.*

На противагу законодавчим вимогам Європейського Союзу щодо завчасного врахування можливого майбутнього впливу на довкілля на етапі планування політик, програм розвитку будь-якої діяльності (соціально-економічної, комунально-побутової, промислової, сільськогосподарської та природоохоронної включно) в Україні не є юридично обов'язковим. Таке протиріччя погіршує ефективність освітньої системи держави, що відбувається у професійній невідповідності випускників ВНЗ різного спрямування соціально-екологічному замовленню суспільства на фахівців зі збалансованого природокористування, компетентно здатних передбачати, вирішувати і запобігати галузевим екологічним проблемам, моделювати і прогнозувати стан і розвиток природних й антропогеннозмінених екосистем, розробляти і впроваджувати екологічні програми й плани дій за цільовим призначенням та різними типами природокористування, а також встановлювати ефективність екологічно орієнтованих управлінських рішень на різних рівнях інституційної реалізації. Отже, нині зросла потреба у високкваліфікованих фахівцях зі збалансованого природокористування.

У галузі вищої освіти накопичено значні напрацювання, які охоплюють різноманітні аспекти професійно-орієнтованої фахової підготовки майбутніх екологів. В останнє десятиліття у вітчизняній науковій літературі приділяється велика увага

питанням управління вищою освітою (О. Адаменко, В. Алфімов, С. Андрейчук, М. Генсон, Р. Вернидуб, П. Вишневський, Л. Калініна, В. Качалов, В. Кремень, В. Крижко, Ю. Крянєв, В. Левшина, В. Мануйленко, В. Маслов, Є. Павлютенков, Ю. Похолков, С. Савченко, С. Салига, Є. Сахарчук, Т. Сорочан, І. Трегубенко, Є. Хриков, О. Якубовський та ін.), теоретичним і практичним засадам прийняття екологічно-значущих управлінських рішень (В. Бакуменко, М. Білинська, А. Васильєв, А. Дегтяр, Д. Карамишев, Н. Карданська, Б. Литвак, В. Малиновський, Н. Мельтюхова, Н. Миронова, Н. Нижнік, Г. Одінцова, Р. Фатхутдинов та ін.), екологічним основам впровадження збалансованого природокористування (В. Гетьман, М. Дробноход, М. Клименко, Л. Кожушко, Л. Мельник, В. Навроцький, В. Некос, Н. Рідей, Ю. Саталкін, Т. Сафранов, П. Скрипчук, О. Созінов, І. Солошич, С. Степаненко, Т. Трушина, М. Шапочка, В. Шевчук, В. Шмандій та ін.), дослідження систем управління станом довкілля (Г. Білявський, Ю. Злобін, С. Калиновський, А. Куценко, М. Назарук, М. Пустовойт, Є. Пашков та ін.).

Отже, незважаючи на наявність різнопланових і досить масштабних досліджень, проблема управління підготовкою майбутніх екологів до збалансованого природокористування залишається недослідженою.

Мета статті полягає у визначенні сутності і структури цільової підготовки та виявленні критеріїв й рівнів готовності майбутніх екологів до збалансованого природокористування;

Встановлено, що професійна діяльність фахівця зі збалансованого природокористування це: система заходів за напрямами застосування із забезпечення збереження природних ресурсів і запобігання забрудненню їх компонентів; ліквідації негативних впливів антропогенної діяльності на довкілля; відтворення природно-ресурсних компонентів; раціоналізацію використання сировинних та інших природних ресурсів при забезпеченні мінімального виробничого споживання; мінімізації відходів виробництв і споживання, утилізація і оптимальне екологічно допустиме розміщення виробництв у природному середовищі; охорона унікальних природних комплексів від знищення, забруднення й інших видів деградації; процес реалізації

професійних, науково-методологічних, управлінських, психолого-педагогічних, особистісних якостей менеджера з готовністю до збереження, відновлення й відтворення природно-ресурсного потенціалу з екологічним керуванням.

Для входження майбутнього еколога у професійну екологічну діяльність як у процес управління природокористуванням, а саме реальну організацію його удосконалення (модернізацію, оптимізацію, інноватизацію) на рівнях дії і взаємодій, необхідно, щоб здатності, якості, уміння і навички фахівця-управлінця відповідали професійній затребуваності (вимогам) у сферах працевлаштування та запобігали ефектам системного відторгнення, гальмування новацій в еколого-управлінській, соціоекономічній, фінансовій і виробничій діяльності окремої галузі. Управлінська природоохоронна діяльність характеризується різними рівнями якісних параметрів і проекційно може виконуватись з різною ефективністю, що обумовлено багатьма факторами, але в першу чергу вона залежить від особистісних і професійних якостей майбутнього керівника, необхідність яких визначається змістом, характером і призначенням діяльності із забезпечення збалансованого природокористування.

Майбутній еколог як фахівець зі збалансованого природокористування – це суб'єкт екологічного управління, який пройшов спеціальну підготовку (засвоїв сучасні наукові знання з управління природокористуванням, здобув уміння і навички досягати поставленої мети), зайняв управлінську посаду та став керівником (менеджером, управителем) з посадовими обов'язками, обумовленими в інструкції організації для дотримання стандартів, зовнішніх атрибутів поведінки притаманних керівництву.

Сформульовано дефініцію «управління підготовкою майбутніх екологів до збалансованого природокористування», під якою розуміємо: комплекс заходів і дій, спрямованих на створення оптимальних умов для досягнення позитивно ефективного результату найбільшої якості освітніх послуг при мінімізації ресурсних витрат (за цільовим об'єднанням ресурсів) на забезпечення і досягнення мети, яка полягає у формуванні готовності фахівців до збалансованого природокористування (еколого-безпечного соціально-економічного розвитку

соціоприродних систем за умови інституційної узгодженості); функцію процесу управління неперервною освітою (багаторівневою ступеневою системою), що реалізується покроково, забезпечуючи організаційний порядок, дієвість і гармонійність у системі підготовки майбутніх екологів до збалансованого природокористування, освітніх управлінських механізмів як сукупності засобів реалізації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих суб'єктів (що базуються на принципах наукової обґрунтованості, об'єктивності, цілісності, узгодженості) з використанням відповідних методів управління (інструментів) – адміністративних, економічних, соціально-політичних (квалітологічних, екологічних, кадрових та безпеки), морально-етичних; форму управлінської діяльності, що виражається у практичній активності навчальних (науково-дослідних, виробничих) структурних підрозділів щодо організації, формування навчально-виховного процесу, управлінських цілей і функцій для забезпечення їх власної реалізації, якості наданих освітніх послуг, задоволення потреб споживачів і зацікавлених сторін (випускників – майбутніх фахівців, їх батьків, роботодавців, інвесторів, підприємців, управлінців, політиків, науковців, громадськості) згідно соціально-екологічного замовлення суспільства.

Науково-методичні засади управління підготовкою майбутніх екологів до збалансованого природокористування розкриваються у методології дослідження за двома аспектами – гносеологічним (при філософському пізнанні) як теоретично-спрямованої складової із заданим описом умов і практичним (орієнтованим на вирішення практичних проблем і спрямованим на якісне перетворення процесу підготовки) як комплексу методів, прийомів і засобів для досягнення мети цільової підготовки фахівців-екологів до збалансованого природокористування.

Конкретні характерні риси організаційної структури і змісту підготовки за цільовим призначенням залежать від різноманітних об'єктивних та суб'єктивних умов і факторів, в тому числі суспільних функцій управління, які реалізуються у стратегії організаційного розвитку навчально-виховної діяльності вищих навчальних закладів, а також внутрішніх умов і факторів адміністративного управління (кадровий потенціал, науково-

методичне, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення тощо).

Види структурної організації процесу управління підготовкою майбутніх екологів до збалансованого природокористування класифікуємо за цільовим призначенням: лінійний – згідно нормативно-обов'язкових вимог до базового напрямку підготовки (галузі науки та знань), із заданою формалізованою структурою, в якій переважає організаційно вертикальне підпорядкування регламентованої ієрархічної побудови єдиначальності з суворою розпорядчою здатністю до стійкості (недоліком вважаємо слабовиражені структурно-оборотні зв'язки та вузьку спрямованість, що погіршує універсальність і ефективність підготовки); функціональний – згідно територіальних та виробничих вимог до базового напрямку підготовки з галузевою та регіональною затребуваністю висококваліфікованих фахівців, спеціально адаптованих до функціональної реалізації принципів збалансованого природокористування (недоліком є ускладнена міжфункціональна узгодженість виробничо-галузевої підготовки за відсутності переваг спеціалізації для майбутнього фахівця); лінійно-функціональний – згідно професійно-орієнтованих вимог (кваліфікаційних характеристик) базового напрямку до фахівця та його власного вибору траєкторії здобуття освіти (самоменеджменту) у поєднанні навчання, особистих і спільних наукових досліджень й апробації практичної діяльності на місцях майбутнього працевлаштування (перевагою підготовки при цьому є те, що майбутній фахівець реалізує управлінські рішення інших і виступає самоуправлінцем індивідуального професійно-орієнтованого навчання); програмно-цільовий – згідно сукупності специфічних вимог інтегрально-прикладного характеру комплексної програми підготовки за напрямом «Специфічні категорії», для виконання яких організаційно синхронізуються структурні елементи та їх цільові взаємопоєднані зв'язки та ефекти, що сприяють інтеграції (фундаментально-прикладних, природничо-гуманітарних, соціально-економічних, суспільно-політичних, професійно-спеціальних) змістових освітніх модулів у підготовці фахівців до збалансованого природокористування, у тому числі ресурсощадності в системі підготовки з

актуалізованими суспільними запитами; матричний – згідно державних суспільно-політичних, нормативно-правових, службово-регулюючих регламентуючих вимог до ефективної управлінської діяльності у сферах екології, охорони природи і збалансованого природокористування та формування національного кадрового резерву фахівців з державного управління екологічною безпекою, для якого характерне територіальне призначення організаційної структури підготовки, що поєднує лінійно-функціональний і програмно-цільовий вид її оструктуреності та забезпечує цільову підготовку для певної території і сприяє гнучкості, адаптованості та активному організаційному розвитку навчальних програм.

Різноманітність видів структурної організації управління підготовкою фахівців об'єднуємо за домінуючими організаційно-управлінськими платформами: змістовою – методологічно-функціональною (органічно поєднує підходи, принципи до формування змісту; методи, форми, засоби навчально-виховного процесу; вимоги і порядок організації та функціональні особливості і можливості у підготовці); системоутворюючою – інституційною (комплекс структурно-організаційних підрозділів, що забезпечують управління підготовкою за вимогами регламентуючих процедур при застосуванні інструкцій, рекомендацій, нормативних положень узагальнених у стратегічних планах розвитку вищого навчального закладу); технологічною – інформаційно-аналітичною (моделююча система освітніх і управлінських технологій, інформаційних баз даних, технологічних процесів прогнозування, моделювання, проектування корекційно-регулятивних заходів з усунення невідповідностей для забезпечення якості освітніх послуг); результативною – організаційно-виконавчою (за контрольно-діагностичними, моніторинговими, експертними оцінками у висновках процедур акредитації та ліцензування).

Організація функціонального управління підготовкою майбутніх екологів – це управління в межах функцій, у процесі якого певний керівник або організатор (функціонер) уповноважений для виконання видів робіт у певній сфері (навчально-культурно-виховних, навчально-науково-практичних, науково-дослідницьких, науково-методичного супроводу,

адміністративно-господарських з матеріально-технічного та інформаційного забезпечення, фінансово-економічних), які розрізняють за: цільовим призначенням (передбачення, прогнозування, активізація, контроль); змістом (дослідження, планування, проектування); етапами (стратегічним, тактичним, оперативним); сферами (фінансово-економічною, соціальною, технологічною, культурно-виховною); об'єктами та суб'єктами (організація, установа; працівники, персонал); організаційним забезпеченням форм і методів здійснення (інтегруючі, системні, індивідуальні, диференціюючі); характером інформативного перетворення (креативні, процедурні, традиційні, інноваційні); складністю (масштабами та багатоплановістю завдань, методів і організаційних принципів; професійною компетентністю в умовах невизначеності та ризику при застосуванні нетрадиційних рішень); рівнем оперативності, відповідальності менеджера за прийнятті рішення.

У процесі дослідження нами розроблено структурно-функціональну модель управління підготовкою майбутніх екологів до збалансованого природокористування, під якою розуміємо схематизоване представлення усіх організаційно-педагогічних умов, що забезпечують ефективність і результативність цього. Модель включає в себе взаємопов'язані і взаємообумовлені компоненти, а саме: цільовий (мета, завдання, принципи), організаційно-змістовий (етапи підготовки, організаційні платформи – змістова, системоутворююча, технологічна), діагностико-результативний (результативна платформа; критерії та рівні готовності).

В якості критеріїв готовності майбутніх екологів до збалансованого природокористування виділяємо: мотиваційно-аксіологічний (діагностика якостей і цінностей екологічно-орієнтованих, екологічно-доцільних, конструктивних, екологічно значущих особистісних, екологічно ціннісних орієнтацій та мотивів до адаптації і відповідності у обраному професійному середовищі, роботи в ньому у сфері збалансованого природокористування), інформаційно-науково-методологічний (ідентифікація технолого-екологічних, професійно-орієнтованих, професійних еколого-управлінських здатностей для операбельності організаційно-управлінських циклів, проведення

власного наукового пошуку; позитивно-ефективне формування якості управління та постійного контролю щодо прийняття еколого-відповідальних рішень у сфері управління та збалансованого природокористування), системно-управлінський (виявлення готовності до організаційно-практичної, професійно-практичної, системно-управлінської практично-прикладної діяльності на оперативному, тактичному, регіональному та стратегічному (міжнародному) рівнях управління якістю довкілля для забезпечення збалансованого природокористування).

До рівнів готовності майбутніх екологів до збалансованого природокористування відносимо: достатній (достатня сформованість рівня знань, умінь і навичок, якостей для відтворення еколого-практичної діяльності із забезпечення збалансованого природокористування, отримання задоволення від реалізації професійного реноме у здобутті репутації), середній (повна сформованість професійних, практичних, спеціальних знань, умінь і навичок, здатностей до практичної, науково-дослідницької і виробничої діяльності з екологічного контролю за визначеними організаційно-управлінськими циклами при використанні сучасних методів науково-пізнавальної діяльності та моделювання і прогнозування стану і розвитку довкілля для прийняття самостійних, еколого-відповідальних рішень для збалансованого природокористування) та високий (готовність до організаційно-практичної, професійно-практичної та системно-управлінської практичної діяльності на різних рівнях управління природокористуванням).

Узагальнення результатів дослідження дає можливість виокремити організаційно-методичні умови управління цільовою підготовкою майбутніх екологів до збалансованого природокористування, а саме: ступенева ієрархія (управління) за освітньо-кваліфікаційними рівнями; диференціація за напрямками (галузей наук і знань) – базовим, специфічним та державного управління; селективність організаційно-функціональної оструктуреності (за видами структурно-функціональної організації) згідно вибору спрямування (класичного, галузевого, політехнічного, педагогічного, здоров'язберігаючого тощо) ВНЗ, опцій спеціалізації для студентів (виробничих, навчально-дослідницьких, управлінських, педагогічних фундаментально-

екологічних та спеціально-екологічних прикладних); наскрізністю цільового призначення (у типах природокористування, галузях економіки, регіональних екологічних особливостей); теоретико-практичного безперервного навчання, дослідництва на діючих виробничо-технологічних, інституційно-управлінських моделях (підприємств, організацій, установ); співучасть замовників з числа роботодавців, керівників, адміністраторів управлінського апарату у спільних пріоритетних видах діяльності ВНЗ (навчальної, науково-дослідницької, проектно-конструкторської, соціальної, культурно-виховної) при залученні студентів; студентоцентрична орієнтація індивідуально-діяльнісного (ситуаційно-проблемного) при виборі власної траєкторії навчання, здобутті освіти; суб'єктно-об'єктна значимість організаційно-функціонального управління (підготовка виступає одночасно суб'єктом і об'єктом управління) при формуванні готовності майбутніх фахівців до збалансованого природокористування (на різних рівнях організації управління екологічною діяльністю).

Література

1. Шофолов Д. Л. Проблема кадрового забезпечення управління природокористуванням і природоохоронною діяльністю / Д. Л. Шофолов // Педагогіка вищої та середньої школи / Збірник наукових праць Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет». – Вип. 34. – Кривий Ріг, 2012. – С. 348-356.
2. Шофолов Д. Л. Кадрове забезпечення у сфері управління природокористуванням / Д. Л. Шофолов // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології / Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – Вип. 1 (6). – Херсон, 2012. – С. 420-424.
3. Шофолов Д. Л. Організація цільової підготовки майбутніх екологів до управління природокористуванням / Шофолов Д. Л. // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – Луганськ, 2012. – № 1. – Ч. 48. – С. 56-72.
4. Шофолов Д. Л. Необхідність підготовки і готовності кадрів до управління природоохоронною діяльністю: правове забезпечення / Д. Л. Шофолов, Н. М. Рідей // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології / Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – Вип. 2 (5). – Херсон, 2011. – С. 407-415.
5. Шофолов Д. Л. Готовність кадрів до управління природоохоронною діяльністю / Д. Л. Шофолов, Н. М. Рідей // Міжнародна науково-практична конференція [«Теорія та методика професійної освіти:

реалії та перспективи XXI століття»] (Київ, 14-17 вересня, 2011), НУБіП України. – 2011. – С. 85-91.

6. Рідей Н. М. Екологічна освіта для сталого розвитку / Н. М. Рідей, Ю. В. Рибалко, Д. Л. Шофолов // Сб. трудов [Современные достижения в науке и образовании]. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – С. 39-41.

7. Рибалко Ю. В. Формування професійної компетентності майбутніх екологів у фаховій підготовці у вищих аграрних навчальних закладах: монографія / за заг. ред. д. пед. н., професора Н. М. Рідей / Ю. В. Рибалко. – Херсон: Грінь Д. С., 2013. – 230 с.

8. Строкаль В. П. Методика організації навчальних практик у майбутніх екологів: монографія / за заг. ред. д. пед. н., професора Н. М. Рідей / В. П. Строкаль. – Херсон: Грінь Д. С., 2012. – 264 с.

9. Шофолов Д. Л. Управління підготовкою майбутніх екологів до збалансованого природокористування: монографія / Д. Л. Шофолов. – Херсон: Грінь Д. С., 2013. – 230 с.

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ УПРАВЛЕНИЯ ПОДГОТОВКОЙ БУДУЩИХ ЭКОЛОГОВ К СБАЛАНСИРОВАННОМУ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЮ

Д. Л. Шофолов

В статье раскрыты научно-методические принципы управления подготовкой будущих экологов к сбалансированному природопользованию и сущность ряда понятий в этой сфере.

Ключевые слова: подходы, управление подготовкой, будущие экологи, сбалансированное природопользование.

THE EXPERT ASSESSMENT OF EMPLOYERS' SATISFACTION IN THE EFFICIENCY OF PREPARATION OF GRADUATES OF ECOLOGISTS IN HIGHER AGRICULTURAL EDUCATION INSTITUTIONS

D. Shofolov

The results of expert evaluation of employers' satisfaction with the effectiveness of training of graduates in ecology in higher agricultural education institutions to sustainable nature use (based on organizational and administrative procedures).

Key words: professional activities, management of training, structural and functional model, organizational and managerial procedures of training, future ecologists, employers.

Шофолов Денис Леонідович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри екології агросфери та екологічного контролю Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна) shofol@i.ua

Рецензент – доктор педагогічних наук С. М. Амеліна